ڊاڪٽر شير مهراڻي

اخلاق انصاريءَ جي ڪهاڻي ’بونسائي‘ جو تنقيدي جائزو

The Critical Analysis of the "Bonsai" a short story by Akhlaq Ansari

Abstract

Akhlaq Ansari is well known a Novelist and short story writer of Sindhi language. He is a postmodern writer of contemporary Sindhi literature. In his short stories we may witness the inner feelings of the person. His characters are more subjective. His most of work reflects the idea of existentialism. He portrays and presents the psycho analysis of the characters through his stories. Through his characters he symbolically focuses on the society. In his short story "Bonsai" Ansari puts light on the different dimensions of the main character as well as on the co-characters. I have tried to excavate the main theme of the story and presented the psychoanalysis of the characters. I also have included the result of this research paper, which highlights the presentation, language, dialogues and treatment of the story.

اخلاق انصاري ڪو عام ڪهاڻيڪار ناهي، هو عام پڙهندڙن جو ڪهاڻيڪار به ناهي. توڙي جو سندس ڪهاڻيون عام ماڻهن جي چوڌاري ته ڦرن ٿيون پر ڪٿي ڪٿي اهي ڪهاڻيون عام پڙهندڙن جي سمجهه کان مٿانهيون ٿي وڃن ٿيون. هن پنهنجي ڪهاڻين ۽ پڙهندڙن جي وچ ۾ هڪ اهڙي وٿي رکي آهي، جيڪا هڪ جج ڪيس هلائڻ وقت ملزمن، گواهن ۽ وڪيلن کان رکندو آهي. ڪوبه گواهه يا ملزم جج جون اکيون آسانيءَ سان نٿو پڙهي سگهي ، ڪي آڙيڪاپ وڪيل ان رمز کي رسي سگهن ٿا. بلڪل ايئن اخلاق انصاريءَ جون ڪهاڻيون به عام پڙهندڙ شايد نه سمجهي سگهن پر ڪو ’رند راز‘ پروڙي به سگهي ٿو. چاڪاڻ ته سندس ڪهاڻيون ڪهاڻيڪارن لاءِ آهن، مفڪرن لاءِ آهن، ۽ نقادن لاءِ آهن. ڪهاڻيڪار سندس ڪهاڻيون پڙهي پنهنجون ڪهاڻيون سڌاري، سنواري سگهن ٿا. هو فرد جي اندر ۾ ٿيندڙ پيچ ڊاهه، ڳٽنين، ڳاراڻن، امڪانن، اڪيلائي، اداسي، اڻتڻ، هورا ڪورا کي لفظ عطا ڪري ٿو. هو اهڙا لفظ ڪٽي ٿو، جيڪي فرد جون اهي سپيئي ڪيفيتون بيان ڪري سگهن ٿا. سنڌي ڪهاڻين ۾ اخلاق انصاريءَ جون ڪهاڻيون بلڪل الڳ ٿلڳ ٿي بيٺل نظر اچن ٿيون.

بلڪل ايئن جيئن ڪافڪا جون ڪهاڻيون؛ جيڪو لکي ٿو.

> "Life is hard, the earth stubborn, science is a rich in knowledge but poor in practical results. . ."(1)

يعني زندگي ڏُکي آهي، زمين قابو آهي، سائنس وٽ ڄاڻ تہ تمام گهڻي آهي، پر عملي طور ان وٽ ڪجھ ڪونهي.

اخلاق انصاري سينئر ڪهاڻيڪار آهي. سندس جي ڪهاڻين جا ٽي ڪتاب ڇپجي چڪا آهن. جيڪي هن ريت آهن:

1. رڃ ۽ رابيل 2. مان ڪائنات آهيان 3. مان پاڻ کي ڳولڻ نڪتو آهيان.

'مان پاڻ کي ڳولڻ نڪتو آهيان' سندس نئون ڪتاب آهي. جيڪو تازو ئي ڪنول پبليڪيشن پاران شايع ٿيو آهي. جنهن ۾ ٻين ڪهاڻين سان گڏ هڪ ڪهاڻي آهي "بونسائي". 'بونسائي' جو لفظ سنڌي پڙهندڙن لاءِ نئون آهي. ڪتاب ڇپجڻ کان اڳ جڏهن هيءَ ڪهاڻي سارنگا ۾ ڇپي هئي تہ اخلاق صاحب ڪهاڻي سان گڏ لفظ بونسائي جي مختصر وضاحت پڻ ڏني هئي.

پر اهو اصطلاح دنيا جي ادب ۾ نئون ناهي. 'بونسائي' جي نالي سان انگريزي ۾ هڪ ناول ۽ لڳ ڀڳ ٻہ درجن کن ٻيا ڪتاب ڇپيل آهن؛ جن ۾ بونسائي جي ٽيڪنيڪ تي بحث ٿيل آهي. بونسائي اصل ۾ هڪ جاپاني ٽيڪنيڪ آهي، جنهن تحت ڪنهن بہ وڏي وڻ جھڙوڪ ٻڙ، سرينهن، ٽاري/ٽالهي، نم وغيره جي وڻ جي ڇڪي ڪيل ان جي وچين/مرڪزي پاڙ بنھ ڪٽي ڇڏبي آهي، ۽ ٻيون سنهيون پاڙون هلڪيون ڪٽي؛ وڻ کي ڪنهن ڪونڍيءَ ۾ لڳايو ويندو آهي، ۽ ان وڻ جون لامون بہ مخصوص طريقي سان ڪٽي؛ انهن کي سنهڙين تارن ۽ پٿرن سان ٻڌي وڻ جي جسامت ۽ قد ۽ قامت محدود ڪئي ويندي آهي. پوءِ اهو وڻ ڊرائنگ روم يا بيڊ روم ۾ بہ رکي سگهبو آهي. چاڪاڻ تہ اهي وڻ اس يا سج جي روشنيءَ جا هيراڪ هوندا آهن ان ڪري هو انهن ڪونڊين ۽ گهرن جي بند ڪمري ۾ وڌا ناهن ٿي سگهندا. پاڻي ۽ ٻي گهربل خوراڪ ملڻ سبب هو سڪڻ کان تہ بچي ويندا آهن. پر سندن واڌ ويجھ رڪجي ويندي آهي.

لفظ بونسائي ٻن لفظن جو مرڪب آهي 'بون' يعني 'پاٽ' يا 'ننڍي ڪُونڊي' ۽ 'سائي' يعني وٽڪاري. هيءَ ٽيڪنيڪ ستر واري ڏهاڪي کان جپان مان شروع ٿي ۽ هاڻي ڪيترن ئي ملڪن ۾ استعمال ڪري وڏن وڻن کي 'بونسائي' يعني بندرو ڪيو

پيو وڃي. بونسائي جي ٽيڪنيڪ هڪ جديد بلڪ مابعد جديد ٽيڪنيڪ آهي، جنهن تحت وڏي وڻ کي هڪ خاص پراسيس مان گذاري تمام گهڻو ننڍڙو ڪيو ويندو آهي، هڪ خاص طريقه ڪار سان جهنگلن توڙي ٻيلن جي وڏن وڻن جي قدامت ۽ قامت کي محدود ڪري انهن کي مخصوص ۽ محدود قامت جو ڪري ڪين ڊرائينگ روم يا بيڊ روم ۾ رکيو ويندو آهي. ادب ۾ ان سموري طريقه ڪار کي غير فطري سڏيو ۽ سمجهيو ويو آهي. ناول نگارن يا ڪهاڻيڪارن اهڙي غير فطري عمل کي فرد جي نفسيات سان هم آهنگ ڪري ناول ۽ ڪهاڻيون لکيون آهن. حقيقت ۾ هيءَ هڪ غير فطري حرڪت ئي آهي. ڇاڪاڻ ته وڏن وڻ جي وڌڻ ويجهڻ جو هنڌ ڪليل فطري ميدان آهن، ۽ هتي انهن کي ڪونڊين ۽ ڪمرن ۾ بند ڪيو وڃي ٿو. ادب ۾ به 'بونسائي' جي تمثيل ڪنهن ڪردار کي هٿ وٺي محدود ڪرڻ واري معنيٰ ۾ استعمال ٿئي ٿي.

بونسائي جي نالي سان اليجينڊرو زيمبرا جو اسپيني ٻولي ۾ 2006ع ڌاري هڪ ناول ڇپيو. ان ناول جو انگريزي ترجمو پڻ ٿيو آهي، ۽ ان جا به ڪيترائي ڇاپا اچي چڪا آهن، ۽ ان ناول کي چلي ۾ بهترين ناول جو انعام پڻ ڏنو ويو آهي. اهو ناول جوليو ۽ اميليا جي پيار ڪهاڻي تي ٻڌل آهي، جن ۾ اول ناراضگي ٿئي ٿي ۽ آخر هڪٻئي کان جدائي/علحدگي ٿي وڃي ٿي. ۽ اميليا مري وڃي ٿي. ناول جو هيءُ جملو ڪمال جو آهي ته.

> "What is the purpose of being with someone if they don't change your life." (2)

يعني انهن سان زندگي گڏجي گذارڻ جو آخر ڪهڙو مقصد/فائدو: جيڪي توهان جي زندگيءَ ۾ ڪا به بهتري نٿا آڻي سگهن.

جڏهن ته اردو ۾ بونسائي جي نالي سان هندوستان جي مشهور ڪهاڻيڪاره تسليم ڪوثر جي ڪهاڻين جو ڪتاب نئين دهلي مان 1995ع ۾ ڇپيو. تسليم ڪوثر پنهنجي هن ڪتاب ۾ لکيو آهي ته:

> "ڪهاڻيون لکڻ وارو ڏاڍو مجبور هوندو آهي هن کي اها خبر ناهي هوندي ته هو ڇا چوي ۽ ڪيئن چوي؟ ان جي اندر ۾ هڪ آنڌ مانڌ مچيل هوندي آهي، پر هو پنهنجي علم ۽ ادراڪ جي بنياد تي لفظن جو پيڪر آخر جوڙي ئي وٺندو آهي ، ۽ سندس تخيل مجسم ٿي ڪري ڪهاڻيءَ جي شڪل ۾ سامهون اچي ٿو."(3)

هوءَ بونسائي جي نالي سان لکيل پنهنجي ڪهاڻي ۾ لکي ٿي:

”بونسائي جي ڏار ۾ پٽر اڃان ٻڌل هئا، جنهن جي ڪري انهيءَ جون لامون ڪوڙ جي مريض وانگر وڪوڙجي ويون هيون.“ (4)

شهناز فاطمي پڻ اردوءَ جي هڪ ٻي مشهور ۽ سينئر ڪهاڻيڪاره آهي، جنهن پڻ بونسائي جي نالي سان هڪ ڪهاڻي لکي آهي، جنهن جي پڇاڙي هنن لفظن تي ٿئي ٿي تہ:

”مون رسمي عليڪ سليڪ ڪان پوءِ شيلا سان گڏ هن کي بہ چانهہ جي دعوت ڏني، ’ٿينڪ يو مسز شمع مون کي تہ پنهنجن ڪمن کان ئي واندڪائي نٿي ملي، رهي ڳالهہ شيلا جي تہ. . .ڏُ بي ويري فرينڊ اسان جنهن سوسائٽي ۾ رهون ٿا يا اسان جنهن سوسائٽي جو حصو آهيون، ۽ شيلا جو بہ جن سان اٿڻ ويهڻ آهي اهي شايد هن جو ڪنهن عام جاءِ تي اچڻ وڃڻ پسند نہ ڪن. ‘ هن ڪجهہ ٻيو بہ چيو پئي پر هاڻي آئون پوري ريت سمجهي چڪي هئس تہ منهنجي لاءِ ٻڙ جهڙي چانو وانگر رهندڙ شيلا ڪيئن ۽ ڪهڙن ماڻهن جي ڪرشمن سبب هڪ خوبصورت ’بونسائي‘ ٺهجي وئي هئي. شيلا کان اچڻ کان پوءِ ڪيترن ئي ڏينهن تائين منهنجي ذهن ۾ بونسائي سوار هو. سائنس جون ايجادون، ترقي ۽ نہ ڄاڻ تہ ڇاڇا؟“ (4)

’بونسائي‘ جي نالي سان هڪ ٻي ڪهاڻي آصف فرخي پڻ لکي آهي، جنهن ۾ بہ هن فرد جي ڪيفيتن کي بونسائي جي وڻ سان تشبيهہ ڏني آهي. هو لکي ٿو:

”مون ڄاڻي ورتو ۽ مون پنهنجا گوڏا ڪنهن پڪشو وانگر پڪوڙي انهيءَ جي ٻاهريان ٻانهن جو گهيرو تنگ ڪري ڇڏيو. مون کي گهٽ ۾ گهٽ جاءِ ۾ رهڻ گهرجي ۽ پنهنجي وجود جا غير ضروري حصا ڇانگي ڇڏڻ گهرجي. خبر ناهي تہ ڪيترين صدين کان پوءِ اتي ٻيهر ڪڙڪو ٿيو، تون اڃان تائين اتي آهين؟ ايئن ويٺي تون ڇا ٿو ڪرين؟ منهنجي زال جي لهجي ۾ ڪاوڙ هئي . آئون هاڻي ڪانئس سچ لڪائي نہ سگهيس. ’بونسائي‘ مون هن کي چئي ڇڏيو پر منهنجي سيزننگ پئي

ٿئي منهنجو تارون نہ ڪولجان. آئون اڃان پورو ناهيان ٿيو. مون هن کي وري ڇيو ۽ واپس ساڳي ريت ويهي رهيس. منهنجي لاءِ انهيءَ کان وڌڻ جو امڪان هاڻي پاڻ هر تو ختم ٿي ويو" (5)

اخلاق انصاري جي ڪهاڻين جو مکيہ موضوع فرد جي اندر جي آنڌ مانڌ ۽ پيچ ڊاهہ آهي. بونسائي پڻ اهڙي ڪهاڻي آهي، جنهن ۾ هڪ فرد جي خيالن، خوابن، سوچن، امنگن ۽ اميدن کي ٻاهرين ماحول جي دٻاءُ هيٺ سخت پريشان ڏيکاريو ويو آهي، توڙي جو هن ڪهاڻي ۾ سنئون سڌو "بونسائي" واري ٽيڪنيڪ سان ڪو بہ لاڳاپو ناهي ڏيکاريو ويو. پر فرد جون ڪيفيتون اهو ظاهر ڪن ٿيون تہ هو زال جي بيوفائي ۽ دوست جيڪو سندس باس بہ آهي جي بہ اڪيائي سبب پنهنجي هو پنهنجي ذات ۾ ننڍڙو ۽ محدود ٿيندو پيو وڃي. حقيقت ۾ هي هڪ اهڙي سوسائٽي جو ڪرشمو آهي، جنهن ۾ مصنوعيت ڪاهي پئي آهي. پوسٽ ماڊرن ازم واري صورتحال ۾ جتي پئسي جي واهپي کي ٽيڪنيڪل/انٽينجيبل بڻايو ويو آهي، اتي ميڊيا کي بہ حقيقت بدران ناٽڪي ڪردار ڏيکارڻ لاءِ اڪسايو پيو وڃي. اهڙي صورتحال ۾ فرد هجوم ۾ اڪيلو بڻجي ويو آهي. هن جا خواب هاڻي خواب ناهن رهيا. بلڪ هن جي زندگي بہ هاڻي زندگي ناهي رهي. اهڙي ويڳاڻپ ئي اصل ۾ هن ڪهاڻي جو موضوع آهي.
اخلاق صاحب هن ڪهاڻيءَ ۾ لکي ٿو.

"ڇوٽين جي چنڊ ۽ ستارن جي روشني، گئلري جي دريءَ مان ٽپي ڪمري کي هلڪو روشن ڪري ڇڏيو. هن آئيني آڏو بيهي، پنهنجي ڇهري کي غور سان ڏسڻ جي ڪوشش ڪئي. پر ڏنڊلو. . .هن جي پٺيان ٽيبل تي رکيل بونساءِ در جي ويجهو هجڻ ڪري ڇٽو هو، ۽ هن آئيني ۾ ڏٺو وڏو وڻ ننڍي ڪونڊيءَ ۾ قيد ٿيل. ننڍڙو ننڍڙو وڻ... اڳ ماڻهن جا قيد خانا، پکين جا پڃرا ۽ هاڻ وڻ کي بہ ڪٽي ستي ننڍو ڪري قيد ڪيو ٿو وڃي." (6)

هنن جملن مان ڪهاڻيءَ جو مرڪزي ڪردار اصل ۾ پنهنجي اندر جي آنڌ مانڌ ۽ هورا ڪورا کي ڇٽڻ کي بيان ڪرڻ جي ڪوشش ڪري ٿو. اصل ۾ هو پاڻ پريشان آهي، ۽ هو پنهنجي ذات جي ڇوڏاري نہ نظر ايندڙ هڪ قيد ۾ بند آهي، ۽ هو ٻوٽي/

بونسائي کي پنهنجي قيد ۾ پاڳي پائيوار ڪري ٿو ۽ پنهنجي اندر جي ڪرب کي وڻ جي ڪرب ۾ لڪائي ٿو. جڏهن هو پنهنجي ڪرب کي مڪمل طرح نٿو لڪائي سگهي تہ هو چوي ٿو.

"منهنجي زندگيءَ جو ڪارج؟؟؟. . .ڪوبہ نہ. . . ڪجهہ آهي. . .خدا آهي. . . خدا هجي؟" (7)

هتي اهو ساڳيو ڪردار هڪ پيرو پيهر پنهنجي لاءِ هڪ آٿت تلاش ڪري ٿو. "جنهن جو ڪوبہ ناهي ان جو خدا آهي" اها اسان جي ثقافتي تمثيل آهي. ڪردار ان تمثيل ۾ پناهہ وٺي ٿو. پر ڪيس اندر جو اپريل شڪ سڪون ڪرڻ نٿو ڏئي. هو سوچي ٿو، وري بيچين ٿي وڃي ٿو.

"نہ ٻار ستن مهينن جو نہ آ. . . ٻار پڪو آ. . . پر ڪيئن؟ منهنجي شادي کي تہ ست مهينا ۽ ٻار نون مهينن جو؟ ڇائو؟ ڪيئن ڇائو؟ ڪنهن مان؟ ٻار پڪو آ. . ." (8)

شڪ، ڳڻتي، ڳاراٽو، ويڳاڻپ، گمان، انومان ۽ نہ ڄاڻ تہ ڇا ڇا سندس وجود ۾ زهر بڻجي داخل ٿي وڃن ٿا. هو هڪ عجيب ڪيفيت ۾ هليو وڃي ٿو. سندس زندگي جنهن هميشہ محبتون ڏنيون آهن، موت ۾ مليل دغا تي بيزار ٿي وڃي ٿو.

"ذهن جي ولوڙ هن جي زندگي زهر ڪري ڇڏي. وايون بتال. هن کي ماڻهن جا چهرا، مرڪون، ٽوڪون ٿي لڳيون. شڪ ڦري گري اچي پنهنجي باس تي ٿي ڪيائين" (9)

ڪهاڻي جو هڪ هڪ جملو ڪنهن پالي کان گهٽ ناهي. پڙهندڙ ان ساڳي ويڳاڻپ ۾ وڃي ٿو جنهن مان ڪهاڻيءَ جو اهو مرڪزي ڪردار گذري ٿو. هونئن بہ پڙهندڙ جڏهن بہ ڪا ڪهاڻي يا ناول پڙهندو آهي تہ هو ڪنهن نہ ڪنهن ڪردار سان جهڙوڪر دوستيءَ جي تعلق ۾ ٻڌجي ويندو آهي. هن ڪردار جي معصوميت بہ پڙهندڙ کي جلد ان جو دوست بڻائي وٺي ٿي. ۽ سندس ڏک پنهنجو ڏک محسوس ٿيڻ لڳي ٿو. ۽ مڪروهہ سماج جي ڪڏن ڪردارن لاءِ زهريلي نفرت جنم وٺي ٿي.

"هو آئيني کان هتي گئلري ۾ بيهي ٿو. سوچي ٿو، رات ڪڏهن ختم ٿيندي؟" (10)

فرد جي اڪيلائي ۽ درد کي ليڪڪ جهڙي ڪاريگريءَ سان بيان ڪيو آهي، ان جو جواب ئي ناهي. اهو ان جو ئي نتيجو آهي ته ان ڪردار جي اڪيلائي پنهنجي اڪيلائي ۽ ان ڪردار جو درد پنهنجو درد لڳي ٿو.

”هن ڏٺو آسمان جي چمڪندڙ ستارن جي وچ مان جهاز بتيون ٻاري اجهامي ٻاري بنان آواز جي گذري رهيو هو...جهاز ۾ ويٺلن کي ڪهڙي خبر ته ڪو اڪيلو ماڻهو کين ڏسي ٿو. اڪيلائپ؟ عذاب آهي.“

هن جملي سان ڪهاڻيءَ جي مرڪزي ڪردار ڪيڏي نه گهري چوٽ هنئي آهي. هو اعلانيه ٻڌائي ٿو ته اسان پنهنجي ويجهي رهندڙ واقفڪارن توڙي اڻواقفن کان بيگانه ۽ لاتعلق ٿي چڪا آهن. لاتعلقي ئي ته هن دؤر جو وڏي ۾ وڏو الميو آهي. جيڪڏهن ڪو تعلق آهي به ته وقتي ۽ مقصد جو. سوچن، خيالن، خوابن، اميدن، امنگن ۽ احساسن جي هم آهنگي جو تعلق ڇڊو ٿي رهيو آهي. ليڪڪ پنهنجي اندر ۾ ان گهرگهلي ٿيندڙ تعلق جي ڏور جو درد محسوس ڪيو آهي، ۽ ’بونسائي‘جهڙو شهڪار لکيو آهي.

”هو گئلري مان اندر اچي بيڊ تي آهليو. بيڊ تي آهلڻ سان اک لڳي ويس. ڏٺائين ته ڪو ماڻهو آهي، جيڪو ٽوٽ پڪس سان ڏند ٿو کوٽي ته ڏندن مان رت وهي ٿو نڪريس. رت آهستي آهستي وڌندو ٿو رهي. رت وڏي هڪ رستو ٺاهيندو. روڊن تي پکڙجڻ ٿو لڳي ته ڇرڪ ڀري اٿي وينو. نه نه نه ڪجهه به نه..“ (11)

هو خواب ۾ رت ڏسي ٿو. خوابن جي نفسيات ۾ رت بنيادي طور تي ذات جي پور پور ٽيڻ جي معنا ۾ ورتو ويندو آهي. ڇاڪاڻ ته رت انسان جي جسم کان ٻاهر اچي ان جي ذات کي ٽوڙيندو آهي. هتي خواب ۾ رت وهڻ ۽ رت جو روڊن ۽ رستن تي اچڻ؛ بنيادي طور تي فرد جي ڪرب ۽ تڪليف جو سر راهه تماشو آهي. هو پنهنجي ذات جا پرزا ٿيندي ڏسي ٿو. فرد تيسيتائين مڪمل آهي، جيسيتائين هو محبت يا پيار سان گڏ ڪنهن ٻئي ڪانٽريڪٽ ۾ موجود آهي. جڏهن سندس ڪانٽريڪٽ ٽٽن ٿا ته هو ويڳاڻو ٿي وڃي ٿو. نفسياتي طور تي هو پرزا پرزا ٿي وڃي ٿو.

”وڏن جا خواب ڀڳل هوندا آهن. ننڍن ٻارن جا خواب بند هوندا آهن.

توهان ٽٽل خوابن مان جڏهن ڪرندا آهيو تہ مان توهان کي پنهنجي خوابن ۾ بند ڪندو آهيان." (12)

"بند خواب، ٽٽل خواب عذاب آهن. . .جي انهن خوابن ۾ مان بند ٿي وڃان تہ پوءِ ڪيئن نڪربو؟" (13)

هو پنهنجا خواب ميڙي ٿو. نفسياتي طور تي هو پاڻ کي پرڻ کان بچائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو. اهو اُهو 'ڊفينس مڪينزم' آهي، جنهن کي فرد لاشعوري طور تي استعمال ڪندو آهي. ڊفينس مڪينزم فطري طور تي فرد کي مليل هڪ سگهہ آهي. جنهن کي هو لاشعوري طور تي استعمال ڪندو آهي. هيءُ فرد جي اندر ۾ ويٺل هڪ محتسب بہ آهي. جيڪو وقت بہ وقت ڪانئس پڇاڻو ڪري ٿو.

"هن کي لڳندو آهي تہ هن زندگيءَ ۾ ڪجهہ حاصل نہ ڪيو آهي. ايئن نہ هو تہ هن کي زندگيءَ ۾ ڪجهہ حاصل ڪرڻ لاءِ گهربل سگهہ نہ هئي. سڀ ڪجهہ هيس پر هي اهو سڀ ڪجهہ حاصل ڪري نہ سگهيو يا حاصل ٿي نہ سگهيس." (14)

هتي پهچي ڪردار پنهنجي ناڪامي قبول ڪري ٿو. پر ان ناڪامي جو سبب پڻ ڳولهي ٿو. هو پنهنجي ناڪامي جو سبب زندگيءَ جي بيرحم رويي کي سمجهي ٿو. پنهنجي ناڪاميءَ کي جستيفاءِ ڪرڻ ۽ انهن جو معقول سبب تلاش ڪرڻ بہ ڊفينس مڪينزم آهي، ۽ اهڙي رويي سبب فرد پنهنجي پاڻ کي بچائي ٿو.

"زندگي تہ هن سان Sea Saw ڪيڏي. هن ايئن ڏٺو سدائين ڏک سک، پر اڪثر ڪري زندگي ۾ ڏکن هن کي هوا ۾ ئي لٽڪائي رکيو." (15)

...هن کي محسوس ٿيو تہ دماغ نڪاءَ سان ڦاٽي نہ پوي. ڪنڌ کي ڌوڏيائين، ياد آيس پارڪ ۾ سيمينٽ جي بئنچ تي چيڙهہ پيل وڏن وارن واري همراهہ ڪنڌ پئي ڌوڏيو. . .فقير ڇا ٿيو اٿئي؟ فقير خير تہ آهي؟ ڪجهہ بہ نہ منهنجو مٿو گم ٿي ويو آهي، پيرن سان ڳولهيان پيو." (16)

مٿي جو گم ٿيڻ ۽ ان کي پيرن سان ڳولڻ هڪ تمام وڏي تمثيل آهي، جيڪا ڪهاڻيڪار هن ڪهاڻيءَ ۾ متعارف ڪرائي آهي. اهڙيون ڪيئي تمثيلون اسان کي ڪافڪا وٽ بہ ملن ٿيون پر انهن جو استعمال الڳ آهي.

> ”هن هاڻ بہ ايئن ئي سوچيو تہ، ماڻهو سڄي عمر جيئرو ئي رڳو انتقام لاءِ هوندو آهي.“ (18)

انتقام جو جذبو اندر ۾ موجود هجڻ مان مراد آهي، هو پنهنجي ناڪامي کي قبول نٿو ڪري، توڙي جو هو مڃي ٿو تہ هو ڪجهہ بہ ناهي ڪري سگهيو، پر هو اها خواهش ڏيکاري ٿو تہ هو انتقام وٺندو. اهڙي خواهش جو اظهار ڪرائي ليکڪ هڪ پيرو ڀيهر ڪردار کي بچائي ٿو. پر

سڄي ڪهاڻيءَ جو منجهيل سٽ هن جملي ۾ کلي وڃي ٿو تہ، ’هن کي باس ڳالهين ئي ڳالهين ۾ چيو هو، ’هتيار اهو سنو جيڪو هٿ ۾ هجي، ۽ عورت اها سني جيڪا ڪڇ ۾ هجي.‘

ڪهاڻي اتي ٽڪجي پئي آهي، پر پنهنجن پيرن کي گهليندي اڳتي وڌي ٿي. هو پنهنجي گهرواريءَ کي آخري پيرو ڪڇن ۾ ڪمر ڪندي ڏسي ٿو ۽ بک تي آفيس هليو ٿو وڃي. واپسيءَ تي کيس هڪ چٺي ملي ٿي جنهن تي لکيل هو، ’مان پنهنجي گهر ٿي وڃان‘

هو سوچي ٿو تہ ڇا مان بہ هيءُ گهر ڇڏي وڃان ۽ موڪل وٺڻ لاءِ باس کي درخواست لکي ٿو.

> ”هن پرسان پيل بونساءِ کي ڏٺو، منجهي پيو، تہ هن جو قد. بونساءِ کان وڌو آهي يا ننڍو آهي.“ (19)

هتي پهچي ڪردار فرار ۽ جلاوطني جي بہ واٽي تي پهتو آهي. هو ڪو فيصلو نٿو ڪري . هن جو فيصلو اصل ۾ پڙهندڙ تي ڇڏيل آهي. هڪ وڏي ڪهاڻيڪار جي اهائي نشاني آهي تہ هو پنهنجن پڙهندڙ کي بي عقل ناهي سمجهندو ۽ ڪهاڻيءَ ۾ ڪيترن ئي هنڌن تي اٽلڪائتا اشارا ڏئي ويندو آهي ۽ ڪهاڻيءَ ۾ ڪيئي خال ڇڏي ويندو آهي. ڪهاڻيءَ ۾ موجود اشارا ۽ خال پڙهندڙ لاءِ ڇڏيل هوندا آهن. اهڙي طرح ڪهاڻيڪار پنهنجي پڙهندڙ جي فڪري اڏام اوچي ڪرڻ ٿو چاهي، بلڪ هو فڪري طور کيس آسمان کان اوچو ۽ سمونڊ جي تهن کان گهرو ڏسڻ چاهي ٿو، جنهن لاءِ تاج بلوچ لکيو هو،

> ”تخليقي سطحن تي جيڪا اندر جي جلاوطني آهي، اها هجرت جي درد کان وڌيڪ المناڪ آهي ۽ جڏهن فنڪار پنهنجي اندر ۾ جلاوطن

ٿي ويندو آهي تڏهن ذرتيءَ جي هيٺان ۽ آسمان جي مٿان جيڪي اونهايون ۽ جيڪي وسعتون آهن اهي سڀ فنڪار جي ادراڪ جو حصو بڻجي پونديون آهن. ۽ اخلاق انصاري انهيءَ ادراڪ ۽ وجدان جو تخليقڪار آهي." (20)

ڪهاڻيءَ ۾ ڪٿي ڪٿي ساڳين لفظن/جملن جو ورجاءُ پڙهندڙ کي منجهائي ٿو. لفظن/جملن جي ورجاءُ جديد ڪهاڻيءَ جي ٽيڪنيڪ ۾ شامل هو، پر ڇاڪاڻ ته اخلاق انصاري جي ڪهاڻي جديديت مان نڪري مابعد جديدت ۾ داخل ٿي چڪي آهي؛ انڪري لفظن/جملن جو اهڙو ورجاءُ مناسب نٿو لڳي. باقي اهو سچ آهي ته اخلاق انصاري پنهنجي ڪهاڻين خاص طور هن ڪهاڻي يعني بونساءِ ۾ فرد جي ڪرب، اڪيلاين، پيڙا، اندر جي پيچ ڊاهه ۽ اٿل پٿل کي جنهن سطح تي بيان ڪيو آهي، اهو سندس اهو فنڪاراڻو هنر آهي، جنهن کي پرجهڻ سولو ناهي. هو درد جي گهراين جو ڪهاڻيڪار آهي، هو فرد جي محسوسات جي جزيئات جو ڪهاڻيڪار آهي. اخلاق صاحب "بونساءِ" ۾ مرڪزي ڪردار کي نفسياتي طور درد جي پلصراط تان گذاريو آهي. ۽ هو درد جو آڙاهه جهاڳڻ کانپوءِ ان منطقي نتيجي تي پهتو آهي ته ڇا هو 'بونساءِ' کان وڏو آهي يا ننڍو؟ ليڪ بنان ڪنهن فيصلي ٻڌائڻ جي ڪهاڻيءَ مان ايڏو "شارپنيس" سان نڪري ويو آهي، جنهن جي ٻڙڪ نه ته ڪردار کي پئي آهي نه ئي وري ڪهاڻيءَ جو ڪو پڙهندڙ ئي سندس پيرا ڏسي سگهي ٿو. اخلاق انصاري بيشڪ هن دور جو اهم ڪهاڻيڪار آهي، جنهن جي ڪهاڻين جي ڪٿ اڃا ٿيڻي آهي.

نتيجو:

مجموعي طور تي اخلاق انصاريءَ جي ڪهاڻي 'بونسائي'جو تنقيدي جائزو وٺڻ کانپوءِ اسان هن نتيجي تي پهتا آهيون ته:

- ڪهاڻي 'بونسائي' موضوع توڙي پيشڪش ۾ هڪ نرالي ڪهاڻي آهي.
- سنڌي ادب ۾ 'بونسائي' جي موضوع تي اڳ ڪا به ڪهاڻي ناهي لکي وئي.
- ڪهاڻي 'بونسائي' ۾ ليکڪ فرد جي داخلي پيچ ڊاهه کي نئين انداز سان بيان ڪيو آهي.
- ڪهاڻي جو مرڪزي ڪردار پاڻ کي مختلف نفسياتي دٻاءَ وارين ڪيفيتن مان ڪڍڻ لاءِ ڪيس "ڊفينس مڪينزمس" جو سهارو ڏئي ٿو.

- ڪهاڻي جو مرڪزي ڪردار پاڻ سان ٿيندڙ وارتائن، پلئہ پيل اڪيلاين، سماج کان مليل يوڳنائن ۽ ويڳاڻ کي خودڪلامي وسيلي بيان ڪري ٿو. خود ڪلامي خودھڪ وڏو نفسياتي مونجھارو تہ آهي ئي پر ان سان شخصيت پيچ ڏاھہ کان بچي بہ سگھي ٿو.
- ڪهاڻي جو مرڪزي ڪردار سماجي ويساھہ گھاتين سبب پريشان آهي پر هو مڪمل نا اميد ناهي ۽ هو پنهنجي وڪريل ۽ وڃايل قوت کي سهيڙڻ لاءِ هٿ پير هڻي ٿو.
- هيءَ ڪهاڻي نااميدي کان اميد طرف سفر ڪري ٿي.

حوالا:

1. Kafka, Franz, Selected Short Stories, ModerLibrary, 1993, Page, 215
2. Alejandro Zambra, Bonsai, Anagrama Naratives, 2006, Page. 33
3. تسنيم ڪوثر، 'بونسائي'، نيو دهلي، 1995ع، ص، 8
4. ساڳيو حوالو، ص، 17
5. https://urdu.culturebooklet.com/blog/bonsai
6. https://urdudigest.pk/bonsai/ sep, 2013
7. انصاري، اخلاق، 'مان پاڻ کي ڳولڻ نڪتو آهيان'، ڪنول پبليڪيشن، قمبر، 2020ع ص، 57
8. ساڳيو حوالو، ص، 52
9. ساڳيو حوالو، ص، 53
10. ساڳيو حوالو، ص، 53
11. ساڳيو حوالو، ص، 53
12. ساڳيو حوالو، ص، 54
13. ساڳيو حوالو، ص، 55
14. ساڳيو حوالو، ص، 55
15. ساڳيو حوالو، ص، 56
16. ساڳيو حوالو، ص، 56
17. ساڳيو حوالو، ص، 57
18. ساڳيو حوالو، ص، 57
19. ساڳيو حوالو، ص، 57
20. بلوچ، تاج ، 'جديد ادب جو تجزيو'، سوجهرو پبليڪيشن، ڪراچي، 2014ع ص، 74